

Οι περιορισμοί των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων

Γκούρας Στέργιος & Κωνσταντίνου Θεόφιλος
Ασκούμενοι Δικηγόροι

Τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, όπως τα γνωρίζουμε στη σημερινή τους μορφή, αποτελούν απαύγασμα μακροχρόνιων κοινωνικών, ιστορικών, πολιτικών και τεχνολογικών εξελίξεων.¹ Όπως αναφέρει ο Αλέξανδρος Σβώλος «οι ελευθερίες προέρχονται από τη φύση του ανθρώπου ως κοινωνικού όντος, αντίθετα τα δικαιώματα τα έχει παραχωρήσει το κράτος στους πολίτες».

Στις αρχές του 20^ο αιώνα και συγκεκριμένα στη Γερμανία αναπτύχθηκε η θεωρία των status από τον Γερμανό Jellinek. Αν και η σύγχρονη επιστημονική κοινότητα κρίνει την παραδοσιακή αυτή διάκριση επιστημονικά ευπαθή και πρακτικά ανεπαρκή, μιας και τα περισσότερα θεμελιώδη δικαιώματα μετέχουν και των τριών εκφάνσεων, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα του συνέρχεσθαι² (άρθρο 11 Σ). Θεωρώ ότι η τριχοτόμηση αυτή (ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά), θα μας βοηθήσει ώστε να κατανοήσουμε την βασική δομή των δικαιωμάτων. Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία των status, τα θεμελιώδη δικαιώματα διακρίνονται σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Ως ατομικά δικαιώματα (status negativus) θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τα δικαιώματα στα οποία οι πολίτες αξιώνουν

από το κράτος να απέχει από παρεμβάσεις, σε μια συνταγματικά κατοχυρωμένη σφαίρα ιδιωτικής αυτονομίας³ όπως το αρ.6 παρ.1 Σ. Αντίθετα στα πολιτικά δικαιώματα (status activus) ο πολίτης αξιώνει την ενεργή συμμετοχή του στο σχηματισμό της πολιτειακής βούλησης, αντίθετα το κράτος πρέπει να ανέχεται την παρέμβαση αυτή των πολιτών στις πιο καίριες λειτουργίες του. Τέλος τα κοινωνικά δικαιώματα (status positivus) καθιερώνουν υποχρεώσεις του κράτους για παρεμβάσεις με θετικά μέτρα και παροχή υπηρεσιών, χωρίς όμως να σημαίνει ότι οι πολίτες μπορούν να εγείρουν αξιώσεις κατά του κράτους.

«Τα δικαιώματα υπάρχουν όχι μόνο για να μας προστατεύουν σε καιρούς ομαλότητας αλλά και σε καιρούς προκλήσεων.»

Περιορισμοί δικαιωμάτων

Τα ατομικά όσο και τα κοινωνικά δικαιώματα τυποποιούν και προστατεύουν συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το Σύνταγμα όσο και ο κοινός νόμος, ρυθμίζοντας την άσκηση των ατομικών ελευθεριών, μπορεί να καθιερώσουν είτε το προληπτικό είτε το κατασταλτικό σύστημα περιορισμών. Σε

¹ Βλαχόπουλος, *Θεμελιώδη δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2017 σελ.3

² Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2017 σελ. 69

³ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη*, 2017 σελ. 68

ένα φιλελεύθερο και δημοκρατικό πολίτευμα, το σύστημα που αρμόζει είναι το κατασταλτικό, κατεύθυνση που ακολουθεί κατά βάση τόσο το Σύνταγμα της Ελλάδας όσο και ο κοινός νομοθέτης. Καθιερώνεται δηλαδή τεκμήριο υπέρ της ελευθερίας (*in dubio pro libertate*). Ότι δεν απαγορεύεται, επιτρέπεται, και δεν μπορεί να εμποδιστεί. Αρμόδιος να απαγορεύσει ή να περιορίσει είναι ο ίδιος ο νόμος και όχι η διοικητική αρχή (συνήθως η αστυνομία). Αν ο δικαιούχος όμως κατά την άσκηση του ατομικού του δικαιώματος υπερβεί τα όρια της ελευθερίας του, όπως αυτά καθορίζονται από το Σύνταγμα και τους νόμους, τότε η κρατική εξουσία επεμβαίνει εκ των υστέρων κατά τρόπο κατασταλτικό και συγκεκριμένα η δικαστική αρχή για να επιβάλλει τις κυρώσεις που προβλέπονται από τον νόμο. Αντίθετα ο προληπτικός έλεγχος, μεθοδεύεται με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα η προηγούμενη ενημέρωση για την άσκηση του δικαιώματος. Μια τέτοια ενημέρωση αποτελεί αυτή του άρθρου 11 Συντάγματος (δικαίωμα συνάθροισης). Μια εντονότερη όμως μορφή του προληπτικού ελέγχου αποτελεί η απαγόρευση της άσκησης δικαιώματος⁴ όπως οι απαγορεύσεις που επιβλήθηκαν λόγω της πανδημίας (Κόβιτ 2019). Τέλος, μια ακόμη πιο έντονη μορφή προληπτικού ελέγχου, είναι η λήψη προηγούμενης άδειας από την αρμόδια αρχή για την άσκηση του δικαιώματος. (Άδεια για οδήγηση αυτοκινήτου.)

Το μέγεθος του περιορισμού και η σχετικοποίηση των ατομικών ελευθεριών και ο περισσότερο ή λιγότερο αυταρχικός χαρακτήρας του προληπτικού ελέγχου εξαρτάται κυρίως από δύο στοιχεία. Αφενός μεν, από το κρατικό όργανο που

καθίσταται αρμόδιο για να αποφασίζει την απαγόρευση ή την προηγούμενη άδεια άσκησης του δικαιώματος (περισσότερες εγγυήσεις αντικειμενικότητας παρέχει κατά τεκμήριο η δικαστική εξουσία), αφετέρου αν το κρατικό όργανο έχει δέσμια ή διακριτική ευχέρεια και σε τι βαθμό, σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους.

Τα ατομικά όσο και τα κοινωνικά δικαιώματα δεν είναι βέβαια ανεπίδεκτα περιορισμών.⁵ Ως κανόνας θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν υπάρχει ιεράρχηση δικαιωμάτων, όπως συμβαίνει αντίστοιχα στις ΗΠΑ με την ελευθερία του λόγου. Όλα τα δικαιώματα εφαρμόζονται μέχρι του σημείου το οποίου δεν πλήττουν τον πυρήνα άλλου δικαιώματος. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Στους γενικούς και στους ειδικούς περιορισμούς.⁶ Ως πρώτος γενικός περιορισμός αποτελεί η θεσμοποιημένη αναστολή ατομικών δικαιωμάτων του άρθρου 48 Συντάγματος. Η κήρυξη κατάστασης πολιορκίας είναι ένας θεσμός ευεπίφορος σε καταχρήσεις λόγω των συνεπειών που επιφέρει.⁷ Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα Δούρειο Ίππο μέσα στα τείχη της Δημοκρατίας⁸. Με την κήρυξη σε κατάσταση πολιορκίας καταπατάται βάνανυσα η σφαίρα της ιδιωτικής αυτονομίας που εγγυάται κατά τα άλλα το ίδιο το Σύνταγμα και οδηγεί στο παραγκωνισμό του λαού.⁹ Ένας δεύτερος γενικός περιορισμός αποτελεί η απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος του άρθρου 25 παρ. 3 Συντάγματος. Η καταχρηστικότητα αφορά τις περιπτώσεις εκείνες όπου ένα δικαίωμα ασκείται για σκοπό προδήλως διαφορετικό από εκείνον, για τον οποίο έχει θεσπιστεί.

⁴ Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα*, τομ. Α ατομικές ελευθερίες, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1982, σελ. 78

⁵ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017 σελ.103

⁶ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017 σελ. 108

⁷ Φ. ΒΕΛΓΕΡΗ, 1975 142-143

⁸ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017 σελ.104

⁹ Ρωτής, *στρατιωτικός νόμος και δημοκρατία ΤοΣ 1976*, σελ. 44

Τα δικαιώματα αποτελούν καταρχήν και κατά κανόνα αυτοσκοπούς. Για το λόγο αυτό η καταχρηστικότητα νοείται μόνο για τα δικαιώματα των οποίων ο σκοπός αναφέρεται ρητά στο ίδιο το Σύνταγμα όπως του άρθρου 23 παρ.2 (δικαίωμα στην απεργία).¹⁰

Πέρα από τους γενικούς περιορισμούς υπάρχουν και οι ειδικοί. Ένας πρώτος ειδικός περιορισμός αποτελεί η συνταγματική επιφύλαξη υπέρ του νόμου, η οποία διακρίνεται σε γενική και ειδική επιφύλαξη, ανάλογα με το αν συνοδεύεται από συνταγματικά καθορισμένες προϋποθέσεις¹¹ οι οποίες οριοθετούν εκ των προτέρων το περιεχόμενο του νόμου αυτού (ειδική επιφύλαξη αρ. 9 παράγραφος 1 Συντάγματος) ή όχι (γενική επιφύλαξη) όπως στο άρθρο 5 παράγραφος 3 Συντάγματος.

Η επιφύλαξη υπέρ των διοικητικών και δικαστικών αρχών αποτελεί όχι τόσο συχνό αλλά υπαρκτό περιορισμό των δικαιωμάτων. Η παρέμβαση των διοικητικών και δικαστικών οργάνων είναι παρέμβαση *ad hoc*, ισχύει δηλαδή μόνο για την συγκεκριμένη περίπτωση¹². Όπως συμβαίνει με το ένταλμα σύλληψης του άρθρου 6 παράγραφος 1 Συντάγματος.

Παρατηρώντας κανείς το Σύνταγμα μπορεί να διαπιστώσει ότι υπάρχει και μια κατηγορία δικαιωμάτων τα οποία κατοχυρώνονται χωρίς καμία επιφύλαξη. Είναι τα λεγόμενα ανεπιφύλακτα δικαιώματα όπως αυτά του άρθρου 4 παράγραφος 2 και 5 του Συντάγματος. Αυτό όμως δεν μπορεί να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα δικαιώματα αυτά δεν επιδέχονται κανενός περιορισμού. Αντίθετα επιδέχονται ερμηνευτικό καθορισμό του κανονιστικού τους

περιεχομένου, καθώς και ειδικούς περιορισμούς στη περίπτωση σύγκρουσης τους με άλλα δικαιώματα.

Οι περιορισμοί δεν πρέπει να είναι απερίοριστοι και ανέλεγκτοι. Για το λόγο αυτό, υποβάλλονται με τη σειρά τους σε ένα νέο περιοριστικό πλαίσιο, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο τους περιορισμούς των περιορισμών.

Το άρθρο 25 παράγραφος 1 εδ. δ' προβλέπει ίσως τον πιο σημαντικό από αυτούς, την αρχή της αναλογικότητας. Την εν λόγω αρχή μπορούμε να τη συλλάβουμε με το γαλλικό ρητό «*Η αστυνομία δεν πρέπει να βάλλει κατά των σπουργιτών με κανόνια*». Ο δικαστικός έλεγχος ο οποίος συντελείται εδώ είναι καταρχήν έλεγχος καταλληλότητας. Ο περιορισμός για να θεωρηθεί κατάλληλος θα πρέπει να είναι πρόσφορος να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Περισσότερος διεισδυτικός, σε βάρος των νομοθετικών επιλογών, αποτελεί ο έλεγχος της αναγκαιότητας του περιορισμού. Ακόμη και αν είναι κατάλληλος ο περιορισμός, αυτός δεν πρέπει να είναι επαχθέστερος από το αναγκαίο, για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος μέτρο, αλλά θα πρέπει να είναι ο λιγότερος επαχθής για τον θιγόμενο αποδέκτη του μέτρου. Οι δύο αυτές αρχές πρέπει να συνυπάρχουν με την αρχή της *Stricto sensu* αναλογικότητα ή αλλιώς τη στάθμιση κόστους-οφέλους. Με άλλες λέξεις όσο πιο σοβαρά περιορίζεται ένα δικαίωμα τόσο ισχυρότερη πρέπει να είναι οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος οι οποίοι επιβάλλουν τον περιορισμό.¹³ Όπως τόνισε και η ολομέλεια του Άρειου Πάγου «*Η εν στενή εννοία αναλογικότητα, πρέπει να τελεί σε εσωτερική αλληλουχία με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ώστε η αναμενόμενη*

¹⁰ Τάσος Παυλόπουλος *μαθήματα Συνταγματικών Ελευθεριών ΑΠΘ, 2018*

¹¹ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017* σελ.112

¹² Τάσος Παυλόπουλος *μαθήματα Συνταγματικών Ελευθεριών ΑΠΘ, 2018*

¹³ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017* σελ. 128

ωφέλεια να μην υπολείπεται της επερχόμενης εξ αυτών βλάβης»¹⁴

Μόνο όταν εφαρμόζονται αυτές οι αρχές οι περιορισμοί μπορούν να είναι συνταγματικά ανεκτοί και κατ'έκταση επιτρεπτοί, διαφορετικά θα οδηγηθούμε οι περιορισμοί να αποτελέσουν την κερκόπορτα των δικαιωμάτων.

Έχει παρουσιαστεί πολλάκις το φαινόμενο περιορισμού των δικαιωμάτων σε διάφορες πτυχές της δημόσιας ζωής.

Μία χαρακτηριστική περίπτωση κοινωνικού δικαιώματος υποκειμένου σε περιορισμούς αποτελεί το δικαίωμα της συνάθροισης του άρθρου 11 του Συντάγματος.

Χαρακτηριστικό του είναι ότι η άσκησή του καθίσταται δυνατή με την σύμπραξη πολλών¹⁵. Οι φορείς του αξιώνουν αποχή από προσπάθειες παρεμπόδισής τους.

Ως συνάθροιση δεν νοείται απλή συρροή, τυχαία και χωρίς συνεννόηση, για οποιοδήποτε λόγο, σε τόπο προσιτό¹⁶. Αντίθετα, απαιτείται να υπάρχει αξιόλογος αριθμός, να είναι «*σκόπιμος συνάντησις*»¹⁷, με σκοπό για παράδειγμα «*έκφρασιν γνώμης επί ωρισμένου θέματος*»¹⁸. Καταλήψεις δημοσίων χώρων δεν εντάσσονται στο άρθρο 11.

Αν και η διαδήλωση είναι ελεύθερη περιεχομένου, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί με οποιονδήποτε τρόπο, συναγόμενου ενός πρώτου περιορισμού της. Μια διαδήλωση πρέπει να γίνεται ήσυχα, άοπλα και ειρηνικά. Άοπλη είναι η διαδήλωση που διεξάγεται χωρίς την

παρουσία ενόπλων ή τη χρησιμοποίηση αντικειμένων ως όπλων. οποιουδήποτε δηλαδή αντικειμένου που να προκαλεί προσβολή της ανθρώπινης ζωής, υγείας και ακεραιότητας¹⁹.

Ασφαλώς, το Σύνταγμα περιέχει μέτρα πρόληψης μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις. Η αστυνομία υποχρεούται να επεμβαίνει κατασταλτικά, συλλαμβάνοντας όσους τις αμαυρώνουν, αποκλίνουν από τον ειρηνικό χαρακτήρα αυτών και διαπράττουν ποινικά αδικήματα και να προστατεύει τους συνερχομένους ειρηνικά.

Οι περιορισμοί περιγράφονται στην δεύτερη παράγραφο του άρθρου 11, με την δυνατότητα απαγόρευσης υπαίθριας συνάθροισης. Για αυτήν απαιτείται νομοθετική παρέμβαση, αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομίας, ενώ εισάγονται και κριτήρια για την έκταση της απαγόρευσης, ανάλογα και τον πιθανολογούμενο κίνδυνο. Τέτοια είναι ο «σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια» και η «απειλή σοβαρής διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής», αόριστες και οι δύο νομικές έννοιες, που χρίζουν εξειδίκευσης.

Με τον όρο «δημόσια ασφάλεια» νοείται η προστασία ζωτικής σημασίας εννόμων αγαθών, ευρισκομένων σε άμεσο κίνδυνο, ενώ «σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής» υφίσταται αν υπάρχει, επί παραδείγματι μείζονα παρακώλυση συγκοινωνιών ή σημαντική διατάραξη κοινωνικής ειρήνης. Μία

¹⁴ ΑΠ, Ολ. , 6/2013

¹⁵ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 509.

¹⁶ ΟΛΣΤΕ 1693/1963, ΝοΒ 1963, σελ. 1091 / ΣΤΕ 4171/2012, ΘΠΔΔ 2012, σελ. 984 επ.

¹⁷ Σβώλος/Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, τ. Β', 1955, σελ. 195, 196.

¹⁸ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁹ Μάλλιος, «Υπάρχουν όρια στο να διαδηλώνουμε ελεύθερα;», Διαθέσιμο στο: <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/yparchoun-oria-sto-na-diadilonoume-elfthera/>

συνάθροιση, δηλαδή, που πρόκειται να πλήξει σφοδρά και διαρκώς μια περιοχή²⁰.

Απαγόρευση για τους ως άνω λόγους λαμβάνεται με ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία, θεμελιούμενη σε συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά.

Η πλέον πρόσφατη παρέμβαση ήρθε με τον ν. 4703/2020. Οι κυριότερες ρυθμίσεις του αφορούν την γνωστοποίηση της συγκέντρωσης στην αστυνομία, με την εξαίρεση των αυθόρμητων συναθροίσεων, αλλά και την εισαγωγή του θεσμού του «οργανωτή», φέροντα υποχρέωση γνωστοποίησης και ομαλούς διεξαγωγής της συνάντησης.

Πολλοί θεωρητικοί αντιπαράτεθηκαν με τις ως άνω διατάξεις. Συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε η τροποποίηση της ευθύνης του οργανωτή και η απαλλαγή του²¹, ενώ στο επίκεντρο τέθηκε και η πρότερη γνωστοποίηση, διευκρινίζοντας ότι δεν συνεπάγεται πρότερη αδειοδότηση²², επισημαίνοντας ωστόσο και αστοχίες²³, αφού ο νόμος προβλέπει τη διάλυση συνάθροισης απλώς διότι δεν έχει γνωστοποιηθεί, ενώ η ποινικοποίηση της συμμετοχής σε απαγορευμένη συνάθροιση δύσκολα συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας²⁴.

Ένα έτερο δικαίωμα, το οποίο βρέθηκε στο επίκεντρο διχογνωμιών είναι το δικαίωμα στην απεργία. Αυτό εδράζεται τόσο στο άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος, καθώς εντάσσεται στα συναφή με την

συνδικαλιστική ελευθερία δικαιώματα, όσο και στην δεύτερη παράγραφο του.

Η απεργία αποτελεί συλλογικό, αλλά και ατομικό δικαίωμα του κάθε εργαζομένου²⁵. Η άσκησή του τελεί υπό την επιφύλαξη της συλλογικής άσκησης του μέσω της συνδικαλιστικής οργάνωσης²⁶.

Απεργία είναι η προσωρινή και εκούσια συλλογική αποχή από την εργασία που αποφασίζεται με σκοπό να υποστηριχθούν συμφέροντα των μισθωτών²⁷ και ασκείται από νόμιμες οργανώσεις.

Το δικαίωμα της απεργίας δεν κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα με ρητή επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Ωστόσο, σε ό,τι αφορά τη διαδικασία λήψης μιας τέτοιας απόφασης, εφαρμόζεται η επιφύλαξη της παρ. 1 του άρθρου 23, αφού πρόκειται για ζήτημα λειτουργίας των οργανώσεων και άρα, άσκησης και της ίδιας της συνδικαλιστικής ελευθερίας²⁸.

Θεμιτή, δηλαδή, πρέπει να θεωρηθεί και η εναρμόνιση του δικαιώματος αυτού με άλλα, όπως η ιδιοκτησία και η επιχειρηματική ελευθερία του εργοδότη, με μέτρα όπως η πρόβλεψη υποχρέωσης προειδοποίησης του εργοδότη και του αναγκαίου προσωπικού ασφαλείας για τις εγκαταστάσεις της επιχείρησης. Κι εδώ, βέβαια, τέτοιοι περιορισμοί, όπως και αυτοί που αφορούν το γενικό συμφέρον, οφείλουν να είναι κατάλληλοι και αναγκαίοι και να μην φτάνουν μέχρι την κατάργηση του δικαιώματος.

²⁰ Βλ. υποσημ. 5.

²¹ Μανιτάκης, «Το δικαίωμα των διαδηλωτών και τα δικαιώματα των άλλων», Διαθέσιμο σε <https://www.constitutionalism.gr/2020-07-05-manitakis-dikaioma-sunathroisis/>, αλλά και Αλιβιζάτος, «Δικαίωμα του συνέρχεσθαι: η ώρα της αλήθειας», Διαθέσιμο σε <https://www.constitutionalism.gr/2020-07-07-alivizatos-dikaioma-synathroisis/>

²² Μανιτάκης, βλ. υποσημ. 7.

²³ Ανθόπουλος, «Η ελευθερία της συνάθροισης και οι δυνατοί περιορισμοί της», Διαθέσιμο σε

<https://www.constitutionalism.gr/2020-07-05-anthopoulos-sunathroisi/>

²⁴ Βλ. υποσημ. 9.

²⁵ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, 2^η έκδ., 2005, σελ.999.

²⁶ Ζερδελής, Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2016, σελ. 270.

²⁷ Κουκιάδης, Συλλογικές Εργασιακές Σχέσεις, Σάκκουλας, 2013, σελ. 908.

²⁸ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 555.

Σχετικές και πλέον πρόσφατες διατάξεις είναι αυτές του ν. 4808/2021, που τροποποίησε σημεία του παλιού ν. 1264/1982. Κατά πρώτον, πλέον απαιτείται έγγραφη ειδοποίηση με δικαστικό επιμελητή του εργοδότη τουλάχιστον 24 ώρες πριν την πραγματοποίηση της απεργίας²⁹, τόσο για ολόήμερες απεργίες όσο και για ολιγόωρες στάσεις εργασίας, περιλαμβάνοντας την ημέρα και ώρα έναρξης και λήξης της απεργίας, τη μορφή της, τα αιτήματά του σωματείου και τους λόγους που τα θεμελιώνουν, προκειμένου να εξετασθεί το ενδεχόμενο αποτροπής της μέσω της επίτευξης μιας συμφωνίας.

Παράλληλα, σε ό,τι αφορά το προσωπικό ασφαλείας, καθορίζονται δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά το προσωπικό που είναι αναγκαίο για να προστατεύονται οι εγκαταστάσεις της επιχείρησης και να προλαμβάνονται καταστροφές και ατυχήματα (προσωπικό ασφαλείας), αλλά και αυτό που είναι αναγκαίο για την κάλυψη των απαιτήσεων του κοινωνικού συνόλου (προσωπικό ελάχιστης εγγυημένης υπηρεσίας) σε επιχειρήσεις δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, με τις περαιτέρω προϋποθέσεις της κάλυψης ποσοστού (1/3) της συνήθως παρεχόμενης υπηρεσίας και της συμφωνίας μεταξύ συνδικαλιστικής οργάνωσης και εργοδότη.

Περίπτωση σύγκρουσης δικαιωμάτων και επιβολής περιορισμών είναι η καθιέρωση υποχρεωτικότητας εμβολιασμού για τους άνω των 60.

Αρχικά, στο άρθρο 2 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η «αρχή» του σεβασμού στην αξία του ανθρώπου. Αυτή, όπως φανερώνει η θέση και η ουσία του άρθρου³⁰, εφαρμόζεται σε όλα τα ατομικά δικαιώματα. Παράλληλα, συνδέεται εννοιολογικά με διατάξεις, όπως το άρθρο 7 παρ. 2, στο οποίο απαγορεύεται η προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας³¹.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην σύνδεση της αρχής αυτής με το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Στο άρθρο 5, κατοχυρώνεται ευρέως η προσωπική ελευθερία³², ενώ, όπως υποστήριξε και ο Αριστόβουλος Μάνεσης, «με το άρθρο 5 παρ. 1... θεσπίζεται ... μία γενική αρχή, και ένας ερμηνευτικός κανόνας για τα δικαστήρια». Πρόκειται δηλαδή για μια ευρύτατη ελευθερία, που αφορά όλους³³.

Ο πυρήνας της αρχής της αξίας του ανθρώπου ταυτίζεται με την ελευθερία, ενώ το περιεχόμενό της συμπυκνώνεται στον αυτοκαθορισμό και στον αποκλεισμό κάθε εξευτελιστικής μεταχείρισης. Καθίσταται, δηλαδή, η ελευθερία το κύριο περιεχόμενο της αξιοπρέπειας.

Συνδυαστικά, ο καθένας διαθέτει ελεύθερα το σώμα του για την τέλεση ιατρικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένου του εμβολιασμού. Με την εξεταζόμενη ρύθμιση επεκτείνεται ο υποχρεωτικός εμβολιασμός. Πρόκειται περί μίας επιβολής άμεσου υποχρεωτικού εμβολιασμού βάσει ηλικίας³⁴.

²⁹ ΜΠρΑθ 3363/2014, Αρμενόπουλος 2014, σελ. 2094.

³⁰ Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ.147.

³¹ Όπως σε υποσημείωση 16.

³² Χρυσόγονος-Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ.211.

³³ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, 2012, σ.1456.

³⁴ Τσιλιώτης, «Είναι συνταγματική η επιβολή προστίμου 100 ευρώ τον μήνα στους ανεμβολίαστους άνω των 60 ετών;», Διαθέσιμο στο: https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/einai-syntagmatiki-h-epivolh-prostimou-100-eyrw-ton-mhna-stous-anemvoliaستous-anw-twn-60-etwn-apopsi-ii/#_ftn10

Στην ΣτΕ 2387/2020, ετέθη το ζήτημα της συνταγματικότητας του υποχρεωτικού εμβολιασμού. Προβλέφθηκε νομοθετικά ότι με υπουργική απόφαση μπορεί να επιβάλλεται υποχρεωτικός εμβολιασμός, καθορίζοντας τον πληθυσμό και την διαδικασία.

Ειδικότερα, κρίθηκε πως η μέριμνα για την δημόσια υγεία αποτελεί συνταγματική υποχρέωση, για την οποία πρέπει να λαμβάνονται μέτρα και τίθενται όροι όπως ειδική νομοθετική πρόβλεψη, σύμφωνη με την επιστήμη, αλλά και εξαιρέσεις, όταν ο εμβολιασμός δεν θα επέφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Συμπερασματικά, η πανδημία έχει δημιουργήσει νέα δεδομένα σε πολλά κοινωνικά πεδία. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει οι αρμόδιοι να αποφασίζουν πάντα με γνώμονα το Σύνταγμα. Εξάλλου, η πανδημία επιτάσσει την εξακολουθητική προσήλωση τόσο στα συνταγματικά δικαιώματα, όσο και στην τήρηση της αρχής της αναλογικότητας.